

Εκφραστές αλλά και εκπρόσωποι του βαθύτερου απελευθερωτικού και ελευθεριακού πνεύματος του Μάη του 68, οι δολοφονημένοι καρικατουρίστες του Charlie Hebdo παρέμειναν πάντα ασυμφιλίωτοι εχθροί του ρατσισμού, της ακροδεξιάς, των караβανάδων, του παπαδαριού, των λεφτάδων και της.. μικροαστικής βλακείας. Δεν είναι εξάλλου διόλου τυχαίο ότι οι δυο παλιότεροι από αυτούς, ο Wolinski και ο Cabu ήταν στο Μάη του 68 και στα χρόνια που τον ακολούθησαν, πρωταγωνιστές στην αναβίωση της γαλλικής παράδοσης σκληρής πολιτικής σάτιρας και καρικατούρας που βρήκε στο Ντομιέ τον πιο αξιο εκπρόσωπό της.

Ελευθεριακοί, αναρχικοί ή απλώς μέλη του ΚΚ, όπως ήταν για πολλά χρόνια ο Wolinski, ήταν όλοι τους πεπεισμένοι άθεοι και αντιεξουσιαστές, όπως ήταν εξάλλου και το ίδιο το Charlie Hebdo, που προκαλούσε μόνιμα το μίσος όλων των εξουσιών και όλων των κατεστημένων. Τιμώντας τη μνήμη τους, τους αγώνες τους και την ανεκτίμητη προσφορά τους στην υπεράσπιση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, αφιερώνουμε το παρακάτω κείμενο του Ντανιέλ Μπενσαίντ σε σκίτσα του δολοφονημένου Charb, που ήταν και διευθυντής του Charlie Hebdo.

No Pasaran!

Γ. Μητραλιάς

Από τι πέθανε ο Θεός;

Του **Ντανιέλ Μπενσαίντ***-σκίτσα Charb

(για την αντιγραφή **Καρυμπάρα**)

Τα δύο άρθρα που δημοσίευσε ο Μαρξ στο Παρίσι το 1844 –«Εισαγωγή στη φιλοσοφία του δικαίου του Χέγκελ» και «Σχετικά με το εβραϊκό ζήτημα»- δεν αρκούνται στο να αναγγέλλουν το θάνατο του Θεού των θρησκειών. Αρχίζουν τη μάχη εναντίον των φετίχ και των ειδώλων που τον υποκαθιστούν: το Χρήμα και το Κράτος.

Στην εργασία του «Η ουσία του χριστιανισμού», ο Φόιερμαχ είχε καταδείξει όχι μόνο ότι ο άνθρωπος δεν είναι δημιούργημα του Θεού, αλλά ότι είναι ο δημιουργός του. Δεν είχε υποστηρίξει απλώς ότι «ο άνθρωπος κάνει τη θρησκεία, δεν κάνει η θρησκεία τον άνθρωπο». Απέδειξε επίσης, τονίζει ο Μαρξ, ότι «η φιλοσοφία δεν είναι άλλο πράγμα από τη θρησκεία που μετατίθεται και αναπτύσσεται στην ιδέα». Καθιστώντας την «κοινωνική σχέση του ανθρώπου με τον άνθρωπο θεμελιακή αρχή της θεωρίας του», «θεμελίωσε [έτσι] τον αληθινό υλισμό». Ο άνθρωπος δεν είναι ένας άνθρωπος αφηρημένος «κουρνιασμένος εκτός του κόσμου», είναι ο «κόσμος του ανθρώπου», ο κοινωνικός άνθρωπος που παράγει, ανταλλάσσει, αγωνίζεται, αγαπάει. Είναι το Κράτος, είναι η κοινωνία.

Το όπιο του λαού

Από τη στιγμή που έγινε αποδεκτό ότι ο άνθρωπος δεν είναι το δημιούργημα ενός παντοδύναμου Θεού, μένει να καταλάβουμε από πού προέρχεται η ανάγκη να επινοήσει ο άνθρωπος μια ζωή μετά το τέλος της ζωής και να φαντάζεται έναν ουρανό απαλλαγμένο από την επίγεια αθλιότητα: «Η θρησκευτική αθλιότητα είναι ταυτόχρονα η έκφραση της υπαρκτής αθλιότητας και η διαμαρτυρία εναντίον της τελευταίας. Η θρησκεία είναι ο αναστεναγμός του καταπιεσμένου πλάσματος, η ψυχή ενός άκαρδου κόσμου, όπως είναι και το πνεύμα μιας κατάστασης πραγμάτων που στερείται πνεύματος. Η θρησκεία είναι το όπιο του

λαού».

Όπως το όπιο, αποχαινώνει και ταυτόχρονα ανακουφίζει.

Η κριτική της θρησκείας δεν μπορεί να αρκεστεί στην παπαδοφαγία, την ιμαμοφαγία και τη ραβινοφαγία, όπως κάνει ο μασονικός αντικληρικαλισμός και ο ορθολογισμός του Διαφωτισμού. Αυτή η προσέγγιση του θρησκευτικού ζητήματος μέλλει να είναι ακόμα, την επαύριο της Κομμούνας του Παρισιού, η προσέγγιση που υιοθετεί ο Ένγκελς. Θα θεωρήσει τότε ξεπερασμένο το «πρόβλημα του αθεϊσμού» και θα προσάψει σε ορισμένους εκπατρισμένους Παριζιάνους ότι θέλουν να «μετατρέψουν τους ανθρώπους σε άθεους με διαταγή του μουφτή», αντί να βγάλουν συμπεράσματα από την πράξη: «Ότι μπορούμε να διατάξουμε ό,τι θέλουμε στα χαρτιά χωρίς ωστόσο να περνάει αυτό στην πράξη, και ότι οι διώξεις είναι το καλύτερο μέσο για να κάνουμε να εμφανιστούν στρατιές πιστών. Μόνο ένα πράγμα είναι βέβαιο: η μοναδική υπηρεσία που μπορούμε να προσφέρουμε σήμερα στο Θεό είναι να διακηρύξουμε ότι ο αθεϊσμός είναι υποχρεωτικό δόγμα και να πλειοδοτήσουμε σχετικά με τους αντικληρικαλικούς νόμους που απαγορεύουν τη θρησκεία γενικώς».

Για το Μαρξ, από το 1844 ήδη, κύριο μέλημα είναι να τελειώνουμε με τις κοινωνικές συνθήκες που γεννούν την ανάγκη της πίστης και των τεχνητών παραδεισών: « Η κατάργηση της θρησκείας ως απατηλής ευτυχίας του λαού είναι η απαίτηση της πραγματικής του ευτυχίας. Το ότι απαιτούμε να παραιτηθεί από τις αυταπάτες σχετικά με την κατάστασή του σημαίνει ότι απαιτούμε να παραιτηθεί από μια κατάσταση που έχει ανάγκη από αυταπάτες. Η κριτική της θρησκείας είναι λοιπόν, εν σπέρματι, η κριτική της κοιλάδας των κλαυθμών της οποίας η θρησκεία είναι ο φωτοστέφανος».

Η κριτική της θρησκείας έχει λοιπόν ένα σκοπό αναγκαίο αλλά περιορισμένο: να αφαιρέσει από τον άνθρωπο τις αυταπάτες του, τις απατηλές παρηγορίες του, να τον απογοητεύσει, να του ανοίξει τα μάτια «για να σκεφτεί, να δράσει, να διαμορφώσει την πραγματικότητά του ως άνθρωπος απαλλαγμένος από τις αυταπάτες, [ως άνθρωπος] που απέκτησε τη λογική, έτσι ώστε να περιστρέφεται γύρω από τον εαυτό του, δηλαδή γύρω από τον πραγματικό του ήλιο». Αφού εκλείψει το θρησκευτικό «πέραν» της αλήθειας, το ιστορικό καθήκον είναι να δείξουμε την «αλήθεια του επίγειου κόσμου» και να «αποκαλύψουμε την ανθρώπινη αλλοτρίωση από τις μη ιερές μορφές της»: «Η κριτική του ουρανού μετατρέπεται έτσι σε κριτική της γης, η κριτική της θρησκείας σε κριτική του δικαίου, η κριτική της θεολογίας σε κριτική της πολιτικής».

Διακηρύσσοντας ότι για τη Γερμανία «η κριτική της θρησκείας έχει ουσιαστικά ολοκληρωθεί» αλλά και

ότι είναι η προϋπόθεση κάθε κριτικής», το άρθρο του 1844 σχετικά με τη φιλοσοφία του δικαίου του Χέγκελ παίρνει τη μορφή ενός μανιφέστου πριν το Μανιφέστο και ενός προγράμματος εργασίας που αναγγέλλει τα νέα καθήκοντα της κριτικής. Το άρθρο «Σχετικά με το εβραϊκό ζήτημα», που δημοσιεύτηκε στο ίδιο και μοναδικό τεύχος του περιοδικού «Γαλλογερμανικά Χρονικά» -και το οποίο παρανοήθηκε τόσο συχνά- είναι η προέκτασή του ή η πρώτη πρακτική εφαρμογή του.

Σε ένα άρθρο του 1842 σχετικά με «την ικανότητα των σημερινών Εβραίων και χριστιανών να καταστούν ελεύθεροι», ο Μπούνο Μπάουερ, παλιός φίλος του Μαρξ στο Βερολίνο, είχε υποστηρίξει ότι οι Εβραίοι, για να αποκτήσουν την ιδιότητα του πολίτη σε ένα συνταγματικό κράτος, όφειλαν προηγουμένως να πάψουν να συνιστούν ένα λαό «αιωνίως ξεχωριστό από τους άλλους» και συνεπώς να εγκαταλείψουν μια θρησκεία θεμελιωμένη στο μύθο του εκ καταγωγής περιούσιου λαού του Θεού. Επομένως δεν θα χειραφετούνταν πραγματικά, από πολιτική άποψη, παρά όταν θα εγκατέλειπαν τον ιουδαϊσμό και όταν το συνταγματικό κράτος θα εγκατέλειπε με τη σειρά του, το χριστιανισμό.

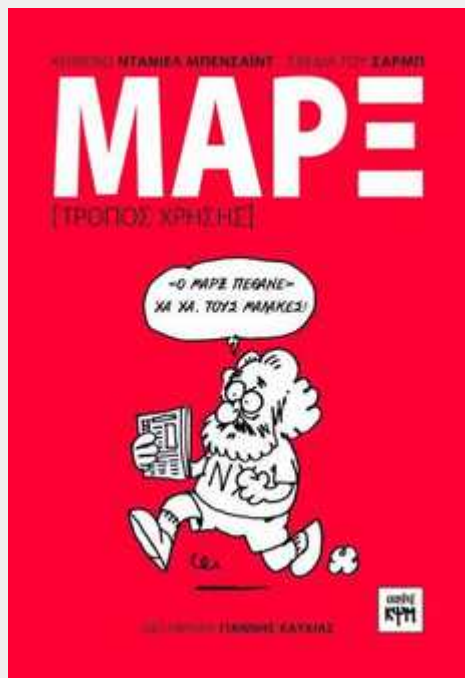
Για το Μαρξ η θέση του Μπάουερ επιμένει να θεωρεί τον αθεϊσμό απαραίτητη και επαρκή προϋπόθεση της ισότητας «παραβλέποντας την ουσία του κράτους». Σύμφωνα με αυτή τη θέση, θα αρκούσε να θελήσουν οι Εβραίοι να είναι ελεύθεροι, να θελήσουν να βγάλουν το Θεό από το κεφάλι τους, για να γίνουν πραγματικά ελεύθεροι. Κατά το Μαρξ, αντιθέτως, είναι καιρός να «εγκαταλείψουμε τον καθαρώς πνευματικό σοσιαλισμό» και να «περάσουμε στην πολιτική». Εναντίον του Μπάουερ, αποδεικνύει με βάση το παράδειγμα της Αμερικής -χώρα που είναι εκείνη την εποχή η πιο ελεύθερη πολιτικά και όπου οι θρησκείες δεν παύουν να ανθούν ωστόσο- ότι «ο διχασμός του ανθρώπου σε μη θρήσκο πολίτη και σε θρήσκο ιδιώτη δεν αντιβαίνει καθόλου στην πολιτική χειραφέτηση».

Ο Μαρξ έχει στο στόχαστρο, αντιπαρατιθέμενος στον Μπάουερ, τις ψευδαισθήσεις ενός αθεϊσμού που παραμένει ακόμα μια αφηρημένη κριτική της θρησκείας, μια θρησκευτική, ακόμα, κριτική της θρησκείας, η οποία μένει στο μη πρακτικό πεδίο των ιδεών. Αυτός ο κατά τον τρόπο του Μπάουερ (ή του συγχρόνου μας Μισέλ Ονφρέ!) αθεϊσμός δεν είναι ακόμα, κατά το Μαρξ, παρά «ο τελευταίος βαθμός του θεϊσμού» και ένα είδος «αρνητικής αναγνώρισης της ύπαρξης του Θεού». Την ίδια χρονιά, το 1844, ο Μαρξ γράφει στα Χειρόγραφα του 1844: «Η φιλανθρωπία του αθεϊσμού δεν είναι λοιπόν παρά μια αφηρημένη φιλοσοφική φιλανθρωπία, ενώ εκείνη του κομμουνισμού είναι πραγματική και τείνει άμεσα προς τη δράση». Ο φιλοσοφικός αθεϊσμός είναι λοιπόν η ιδεολογία της πεφωτισμένης αστικής τάξης που νιώθει την ανάγκη να απαλλάξει την οικονομία από την τροχοπέδη της θρησκείας αφήνοντας άθικτη την κοινωνική τάξη πραγμάτων. Βρίσκει την πιο καθαρή έκφρασή του στο θετικισμό και στη λατρεία της προόδου.

Το «Εβραϊκό Ζήτημα»

Η πολεμική του εναντίον του Μπούνο Μπάουερ κοστίζει σήμερα μια αδικαιολόγητα κακή φήμη. Ο μύθος ενός αντισημίτη Μαρξ έχει καταχωριστεί στο λεξικό των παραδεδεγμένων ιδεών. Πρόκειται, κατ' αρχάς, για έναν χοντροκομμένο αναχρονισμό. Ο φυλετικός αντισημιτισμός άρχισε να ακμάζει κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, παράλληλα με την ανάπτυξη ενός αποικιακού ρατσισμού με έμβλημα τις θεωρίες των Γκομπινό και Τσάμπερλεν ή τον κοινωνικό δαρβινισμό. Κατά το «Ιστορικό λεξικό της γαλλικής γλώσσας», ο όρος δεν πρωτοεμφανίζεται παρά το 1879. Πριν, επρόκειτο για έναν θρησκευτικό

αντιεβραϊσμό τρεφόμενο από το βιβλικό μύθο. Τα δύο θέματα μπορούν βεβαίως να συνυπάρχουν και να συμπύκνουν. Όσο για την «εκλεκτική συνάφεια» ανάμεσα στους Εβραίους και στο χρήμα, που αναφέρεται στο κείμενο του Μαρξ, είναι εκείνη την εποχή ένας λογοτεχνικός κοινός τόπος στους συγγραφείς πολεμικών κειμένων όπως ο Τουσενέλ ή ο Μπακούνιν, αλλά και σε μυθιστοριογράφους όπως ο Μπαλζάκ –«Ο οίκος Νυσενζέν»!-, αργότερα στον Ζολά και σε συγγραφείς εβραϊκής καταγωγής όπως ο Χάινριχ Χάινε ή ο Μόζες Χες. Κι αργότερα, ακόμα, στο μυθιστόρημα «David Golder» της Ιρέν Νιμπερόβσκι.

Όσο για το Μαρξ, μπορεί, ως ενθουσιώδη διεθνιστή, να τον εκνευρίζει η μυθολογία του περιούσιου λαού και της κοινοτικής ιδιαιτερότητας, αλλά δεν παύει να υποστηρίζει το κίνημα των Εβραίων της Κολονίας για τα πολιτικά τους δικαιώματα. Σε ένα γράμμα του στον Ρούγκε, το Μάρτιο του 1843, γράφει πως δέχτηκε να συντάξει, έπειτα από αίτησή τους, την έκκληση για την αναγνώριση των εν λόγω δικαιωμάτων: «Αυτή τη στιγμή με επισκέπτεται ο αρχηγός της τοπικής εβραϊκής κοινότητας. Μου ζητάει να συντάξω για τους Εβραίους μια έκκληση απευθυνόμενη στη Δίαιτα. Θα το κάνω. Όσο μεγάλη και αν είναι η απέχθειά μου για την ιουδαϊκή θρησκεία, ο τρόπος θεώρησης του Μπάουερ μου φαίνεται υπερβολικά αφηρημένος. Πρέπει να ανοίξουμε όσο δυνατόν περισσότερα ρήγματα στο χριστιανικό κράτος και να εισάγουμε λάθρα σε αυτό τον ορθό λόγο, στο βαθμό που εξαρτάται από εμάς». Αυτή η χειρονομία όχι μόνο δεν αντιφάσκει στις θέσεις του «Εβραϊκού ζητήματος», που θα γραφεί μερικές βδομάδες αργότερα, αλλά αντιθέτως είναι το παράδειγμα της πρακτικής εφαρμογής

τους. Το ζήτημα είναι να «χειραφετηθεί το κράτος από τον ιουδαϊσμό, το χριστιανισμό, τη θρησκεία γενικώς», με άλλα λόγια να διαχωρίσουμε το κοσμικό κράτος από την εκκλησία με το να χειραφετηθούμε από την κρατική θρησκεία, να ενεργήσουμε ώστε το κράτος να μην πρεσβεύει καμιά θρησκεία αλλά να παρουσιάζεται απλώς ως αυτό που είναι. Δεν πρέπει να πιστεύουμε ωστόσο ότι ο άνθρωπος απελευθερώθηκε από τη θρησκεία, από την ιδιοκτησία, από τον επαγγελματικό εγωισμό επειδή «απέκτησε τη θρησκευτική ελευθερία». Με άλλα λόγια ο Μαρξ, απέχοντας πολύ από το να είναι ένας άθεος φονταμενταλιστής και να αναγορεύει τον αθεϊσμό σε νέα επίσημη θρησκεία του κράτους, είναι, στο ζήτημα της θρησκευτικής ελευθερίας, ένας φιλελεύθερος με την παλιά έννοια του όρου: φανατικός υπερασπιστής των δημόσιων ελευθεριών.

Όταν πολύ αργότερα, το 1876, κατά τη διάρκεια μιας λουτροθεραπείας στο Καρλσμπαντ, συναντάει τον Χάινριχ Γκρετς, πρωτοπόρο των εβραϊκών σπουδών από τη δεκαετία του 1840, συγγραφέα μιας μνημειώδους «Ιστορίας του εβραϊκού λαού», οι σχέσεις τους είναι πολύ ευγενικές. Σε ένδειξη αμοιβαίας εκτίμησης, προσφέρουν ο ένας στον άλλον τα έργα τους. Ο Μαρξ απέχει λοιπόν πολύ από τον Προυντόν, ο οποίος προτείνει να κλείσουν όλες οι συναγωγές και να μεταφερθούν μαζικά οι Εβραίοι στην Ασία, καθώς και από τα πρόδρομα φαινόμενα του φυλετικού αντισημιτισμού ο οποίος μέλλει να εξελιχθεί σε «σοσιαλισμό των ηλιθίων», σύμφωνα με τη διατύπωση του Γερμανού σοσιαλιστή Άουγκουστ Μπέμπελ.

* Ο **Ντανιέλ Μπενσαίντ** (1946 - 2010) ήταν καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο Paris VIII και υπήρξε μέλος του γαλλικού Νέου Αντικαπιταλιστικού Κόμματος. Συνέγραψε πολλά δοκίμια, μεταξύ των οποίων *Marx l'intempestif* (1995 - éditions Fayard) και *Passion Karl Marx. Les hieroglyphs de la Modernité* (2001 - éditions Textuel). Το κείμενο είναι απόσπασμα από το βιβλίο *Marx, mode d'emploi* (2009 - éditions La Découverte), που κυκλοφόρησε στα ελληνικά το 2010 με τον τίτλο «Μαρξ, τρόπος χρήσης», σε μετάφραση Γιάννη Καυκιά από τις εκδόσεις ΚΨΜ

Πηγή: **contra-xreos**